

Το πελατειακό φαινόμενο: μια παραλλαγή του

Του ΦΑΙΔΩΝΑ ΜΑΛΙΓΚΟΥΔΗ

Ο εθισμός όλων μας, η καθημερινή μας επαφή με τις ποικιλόμορφες εκφάνσεις του πελατειακού συστήματος, έχει λάβει πλέον τη διάσταση (αν επιτραπεί να χρησιμοποιήσουμε την ιστορική αναλογία) ενός συλλογικού μιθριδατισμού: κανένα φάρμακι δεν προκαλεί πλέον αντιδράσεις από τον εθισμένο οργανισμό. Θα χρειαστεί μήπως, σαν τον βασιλέα εκείνον του Πόντου του 1ου π.Χ. αιώνα, να αναζητήσουμε την τελική λύτρωση από το ξίφος κάποιου βαρβάρου;

Είναι αλήθεια, για να επιχειρήσουμε μια φευγαλέα αναγωγή σε ιστορικά αλλά και σε σύγχρονα παραδείγματα, ότι το πελατειακό φαινόμενο (clientelism) συνιστά ένα στοιχείο εγγενές σε όλα τα πολιτειακά συστήματα που έχει μέχρι σήμερα γνωρίσει η ανθρωπότητα. Ο βαθμός, όμως, μέχρι τον οποίον το σύστημα πάτρωνα-πελάτη, έχει διαβρώσει τον ιστό μιας δεδομένης κοινωνίας αποτελεί και το κριτήριο για τον χαρακτηρισμό της ως «εκσυγχρονισμένης» ή «τριτοκοσμικής» (ηβ. S.N. Eisenstadt-R Lemarchand, Political Clientelism, Patronage and Development, Λονδίνο 1981, σ. 58-62).

Μιαν έκφανση του πελατειακού συστήματος, το οποίο έχει διαβρώσει τον δημόσιο βίο της χώρας, αποτελεί η ιδιότυπη σχέση εξάρτησης μεταξύ του «μαικήνα» - πολιτικού, ο οποίος (με ξένα κόλλυβα, δηλαδή με δημόσιο χρήμα) ανταμείβει το ευνοούμενό του ακαδημαϊκό πρόσωπο. Ενα καρκίνωμα που απειλεί σοβαρά την επιβίωση της έρευνας, ιδιαίτερα στον τομέα των ανθρωπιστικών επιστημών, στη χώρα μας.

Από την εποχή του Μαικήνα, του Ρωμαίου πατρίκιου, φίλου και απλόχερου ευεργέτη του Οράτιου, του Βιργίλιου και πολλών άλλων ποιητών, το όνομα του οποίου ταυτίστηκε για πάντα με την ιδιότητα του ανιδιοτελούς χορηγού, παρέμεινε η υλική υπόσταση των ανθρώπων του πνεύματος άμεσα συνυφασμένη με τη γενναιόδωρη διάθεση του πλούσιου, ιδιώτη ή εσπεμμένου.

Η μορφή του μαικήνα είναι παρούσα σε όλες τις σελίδες της Ιστορίας, από την εποχή του Ιέρωνα των Συρακουσών και του Αρχέλαου της Μακεδονίας μέχρι τους Μεδίκους και τον Βασιλιά-Ηλιο, του Λουδοβίκο 14ο της Γαλλίας. Μέχρι το λυκαυγές της νεότερης ιστορικής περιόδου, όταν, μετά την εμφάνιση του τυπωμένου βιβλίου στην αγορά, οι πνευματικοί δημιουργοί θα αρχίσουν να απολαμβάνουν και αυτοί, ψιχία έστω, από τις πωλήσεις των έργων τους, η γενναιόδωρη διάθεση του μαικήνα θα παραμείνει η αποκλειστική πηγή χρηματοδότησης της πνευματικής δημιουργίας.

Κατά την πρόσφατη ιστορική περίοδο, το ρόλο του μαικήνα θα αναλάβει, κατά το μεγαλύτερο μέρος, το ίδιο το κράτος. Δημόσιο χρήμα, αλλά και δωρεές των μαικήνων, που δεν έχουν εκλείψει ούτε κατά τη νεότερη περίοδο, θα κατανέμονται στους πνευματικούς δημιουργούς -υπό τη μορφή αντιμισθίας, επιδοτήσεων, χρηματικών βραβείων ή ερευνητικών κονδυλίων- από όργανα θεσμοθετημένα (ερευνητικά ιδρύματα, ακαδημίες, πανεπιστήμια κ.ά.) και κάτω από συνθήκες διαφάνειας.

Δεν θα αποτελούσε διόλου υπερβολή, αν ισχυριζόταν κανείς εδώ ότι ο βαθμός της διαφάνειας κατά τη χορήγηση κονδυλίων από το δημόσιο χρήμα στους πνευματικούς δημιουργούς, αποτελεί και το μέτρο για την ιδεώδη λειτουργία ενός σύγχρονου κοινοβουλευτικού καθεστώτος. Όσο πιο διαφανή, δηλαδή, και απρόσωπα είναι τα κριτήρια των κάθε μορφής επιχορηγήσεων στην επιστημονική έρευνα, στις Τέχνες και τα Γράμματα, τόσο πληρέστερη είναι και η λειτουργία της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Εμπειρικός κανόνας, που γίνεται πληρέστερα κατανοητός, αν ανατρέξουμε στο πρόσφατο «σοσιαλιστικό» επεισόδιο της γηραιάς μας ηπείρου και θυμηθούμε τις χρυσές ημέρες που απολάμβανε η τότε πιστή στο καθεστώς ακαδημαϊκή μαφία, με χρήματα από το υπερπρόϊόν του μόχθου του «κοινού» πολίτη...

Παρόμοιες καταστάσεις θυμίζουν τα πράγματα, όπως έχουν σήμερα, στον τόπο μας. Ετσι, τον παντοιοτρόπως «έρποντα και λείχοντα» ακαδημαϊκό οικόσιτο των «σοσιαλιστικών» καθεστώτων μάς θυμίζει η συμπεριφορά ελάχιστων και διακτυλοδεικτούμενων εκπροσώπων της σύγχρονης μικροελλαδικής ακαδημαϊκής μας κοινότητας. Πρόκειται για το σπάνιο εκείνο είδος των συνελλήνων που κατέχει την υψηλή τέχνη να γυαλίζει τα πόμολα των εκάστοτε υπουργικών γραφείων, μέχρις ότου ανταμειφθεί με κάποιο «ερευνητικό» κονδύλιο ή ακόμη και με τη διεύθυνση κάποιου «ερευνητικού ιδρύματος» για τους μόχθους του.

Κανένα, ωστόσο, από τα όσα συστήματα πατρωνίας γνώρισαν μέχρι σήμερα οι ανθρωπίνες κοινωνίες δεν έμεινε αλώβητο εις το διηνεκές, αλλά ξεπεράστηκαν όλα τους από τους νέους παράγοντες, εκείνους που ξεπετάχθηκαν από τα ίδια τους τα σπλάχνα: ο φεουδαλισμός κατέρρευσε στη Δύση, όταν η πελατεία των μισθοφόρων ιπποτών έπαψε πια να είναι χρήσιμη στους ηγεμόνες-πάτρωνές τους και όταν η τάξη των αστών πέρασε βαθμιαία στη δημόσια διοίκηση, ενώ (τραγική ειρωνεία!) το σοβιετικό πελατειακό σύστημα κατέρρευσε σαν χάρτινος πύργος, όταν αποδείχθηκε ανίκανο να διαχειριστεί τα μέσα παραγωγής, που, στη θεωρία, είχαν περάσει στην ιδιοκτησία των παραγωγών.

Με την αισιόδοξη αυτή νότα και ελπίζοντας πάντα στον «τοκετό της Ιστορίας», θα κλείσουμε λοιπόν το σημερινό μας σημείωμα.